

SPRÅKHISTORIA

Källor

- ”Språkbruket” Catharina Grünbaum
- ”Svenska tranbär i fara” Catharina Grünbaum
- ”Engelskan - den nya svenskan?” Marian Radetzki
- Utdrag ur *Språket* Tomas Jeppson & Bengt Sjöstedt

Språkbruket

av Catharina Grünbaum, publicerad i *Dagens Nyheter* 1999

Om en av våra förfäder från den indoeuropeiska urtiden oförhappandes skulle hamna inför en dator skulle han givetvis inte veta vad det varför ett föremål. Men om man visade honom på datorns pekdon och sade att det kallas mus, skulle han kanske vara mindre oförstående. Själva ordet mus skulle han nämligen känna igen.

Mus är ett *arvord*, ett ord som hör till språkets äldsta skikt och som har bevarats i rakt nedstigande led genom tiderna. På sanskrit och latin heter mus också mus och likande former finns i en rad indoeuropeiska språk.

Arvord i de nordiska språken är släktskapsord som *moder, fader, syster, broder* och andra ord som rör det dagliga livet: *hus, sten, öga, öra, blod, hjärta, hund, häst, ko, får, dag, natt, jord, vatten, regn, storm, åker, äng, mjölk, lax, ål, gammal, ung, stor, liten, gå, slå, älska, hata, äta, dricka, leva, dö, jag, du, hon, han*.

Svenskan är ett indoeuropeiskt språk och hör till den nordgermanska grenen. När och på vilka vägar det språk som skulle bli svenska kom till det område som skulle bli Sverige vet vi emellertid inte så mycket om.

*

Språkhistorikerna brukar dela in språkutvecklingen i perioder, men gränserna mellan dem är förstås flytande. Språkförändringar sker sällan tvärt.

Tiden från Kristi födelse och fram till vikingatidens början strax före 800-talet kallas den *urnordiska*. De bevarade språkliga vittnesmålen, i runskrift, från den tiden är få, men de visar ett språk som i stort sett bör ha varit gemensamt inom det svensk-dansk-norska området.

När vikingatiden inträder omkring år 800 är de nordiska språken fortfarande mycket lika varandra: nordborna talar ”dansk tunga”. Men nu har de individuella dragen blivit så pass många att man kan tal om ett svenskt språk, närmare bestämt runsvenska. I Sverige har vi omkring 3500 runstenar från denna period.

Seden att rista runstenar upphör efter vikingatidens slut och runorna konkurreras ut av det latinska alfabetet. Helt försvann det dock inte utan levde kvar som en folklig skrift, i Dalarna ända fram till vårt århundrade. Man märkte ägodelar med sitt namn i runskrift. ”*Marit gätade* (‘vallade’)” kunde en piga karva in i fäbodvägg.

Våra tidigaste bevarade handskrifter på svenska är de medeltida landskapslagarna. Språket i dem är korthugget och ofta rytmiskt. Rättsfallen beskrevs som händelser: ”*Nu är barn fööt bästum hällum, hawir badhi horn oc haar, dragar anda til oc fran, thet barnit skal döpilsi fa.*” (Nu är barn lyckligen fött, har både naglar och hår, drager andan in och ut, det barnet ska döpas. Dalalagen)

Äldst är Västgöotalagen, avfattad i början av 1200-talet. Vi befinner oss nu i den tidigare delen av den period som kallas den *fornsvenska*.

Under medeltiden blir samhället mer mångskiftande och det återspeglas också i språket och litteraturen. Kring kungen och adeln uppstår ett hovliv med krav på modern underhållnings- och propagandalitteratur – franska riddardikter i översättning och verskrönikor i original.

I klostren översätts helgonberättelser, bibeltexter och annan religiös uppbyggelse-litteratur från i första hand latinet och vissa originaltexter skapas också, bland annat av Den helga Birgitta. Vadstenaspråket blir betydelsefullt för svenskans utveckling.

Olika rättsdokument – gåvobrev, köpebrev, testamenten – avfattas på latin och på svenska efter latinskt mönster. Här läggs grunden till den invecklade kanslistilen, så olik det nordiska berättande framställningssättet.

Svenskan kommer under medeltiden alltså i kontakt med andra språk. Den svenska runskriften som nu växer fram är till stor del skapat av översättare.

Med tyskan blir det dessutom mer än bara kontakt.

Under Hansatiden slår sig köpmän och hantverkare ner i städerna, särskilt i Stockholm. Vid mitten av 1300-talet var de så många att det lagstiftades om att inte fler än hälften i en stads råd fick vara tyskar.

Tyskan var ett högstatusspråk. Likheten mellan den nordtyska dialekten (plattyska) och svenskan gjorde det lätt att ta över de ord som behövdes för att alla de nyheter tyskarna förde med sig inom handel, juridik, bergshantering, byggnadskonst och stadskultur i allmänhet.

Nu blev *vindögat* i taket till *fönster* i väggen – det nordiska vindöga som under vikingatiden tagits upp i engelskan och blivit *window*. *Eldhuset* blev *kök*, *frände* blev *anförvant*, *Maria mö* blev *jungfru Maria*. *Gälda* blev *betala*, *börja* blev *begynna*.

Städerna växte fram efter tyskt mönster med *rådhus*, *borgmästare*, *borgare*, *väktare*, *fogde* och *bödel*. *Köpmännen* sysslade med *varor*, *vikter*, *tull*, *frakt*, *mynt* och *räkenskap*. Yrkesmännen var *skräddare*, *skomakare*, *slaktare*, *krögare* och kvinnor får också möjligheter att utöva yrken eller inneha en social ställning med efterleder som *-inna* och *-erska*; *furstinna* och *tvätterska*.

Det tyska inflytandet under medeltiden är förmodligen det mest omvälvande som har hänt det svenska språket. Men det överlevde.

*

Under medeltiden inleds också en stor rad förändringar i svenskans ljudsystem. Den svenska rättstavningen påminner oss om hur många ord en gång uttalats. *Stjärna*, *stjåla*, *skjorta*, *skjuta*, *skida*, *sjuk* uttalas nu alla med samma sj-ljud, men då hörde man varje konsonant för sig. Det samma gäller *kjol* och *tjåra*, *gjord* och *hjord*, *djur* och *ljus*, *hvilken* och *hvad*.

Det rika formsystem som både tyskan och isländskan har bevarat fanns också i fornsvenskan. En *langer fisker* är 'en lång fisk' i nominativ. I dativ bli det *enum langum fiski*, i bestämd form *them laga fiskinum*.

Mot slutet av medeltiden börjar ordböjningen förenklas, något som i stor utsträckning beror på de inflyttade tyskarnas hantering av svenskan. I allmänhet övergår ackusativformen till grundform (*fisk*) och det blir grundform och genitivform (*fiskis*) som blir kvar.

Det gamla böjningssystemet är ändå inte helt begravt. Vi möter det i fasta uttryck som *gå man ur huse, det är inte allom givet, av ondo* (dativform).

När dagens svensklärare tappert och på goda grunder kämpar mot elevernas ”jag såg han” slåss de mot ett levande fossil. Den gamla ackusativformen *han* trängdes undan av dativformen *honom* men överlevde i formen (*e)n, ’an*: jag såg en i går afton, på ’n bara, jag gav ’an en snytning. Den motsvarande feminina formen är *hana*, kvarblivet i ’na: jag tycker om ’na.

En viktig del i stabiliseringen av skriftspråket är tryckningen och spridning av böcker. De svenska bibelöversättningarna 1526 (Nya testamentet) och 1541 (Gustav Vasas bibel) innebar en stor och medveten satsning på den språkliga formen, inte minst på en mer enhetlig stavning. Med reformationen inleds den nysvenska perioden.

Nu börjar också ett svenskt riksspråk att ta form.

De tidigaste exemplen på pronomenet *ni* har vi från 1600-talets början. Ni har uppstått ur en missuppfattning av var ordgränsen går i förbindelser som *hören I*. Det tyska inflytandet fortsätter. Under trettioåriga kriget får vi in ord som *fanjunkare, manskap*. Tyskan förmedlar också lånord från franskan och italienskan, som *korpral, batalj*.

Kanslispråket blir mer invecklat än någonsin.

Vetenskapens och den högre undervisningens språk var latinet, men under 1600-talet börjar franskan bli mode. Folk med bildning och halvbildning späckar sitt språk med främmande ord. Både Karl XI och sonen Karl XII ingriper och tillhåller sina ämbetsmän att skriva begriplig svenska, och författaren Georg Stiernhielm, ”svenska språkets fader”, förargas över hur svenskan, denna ”högwyrdelige Matrona” behänger sig med en massa flärdfulla utrikiska plagg. Själv återupplivar han en rad gamla nordiska ord som fallit i glömska, däribland *arla, alster, fräck, kynne, gladlynt, slöjd, tryta*.

Frankrike under Ludvig XIV hade blivit den ledande nationen i Europa, och fransk kultur behöll och stärkte sin ställning under hela 1700-talet. Franska konstnärer och vetenskapsmän hämtades hit upp.

Som vanligt berättar lånorden om vilken sorts kultur det var vi lånade in: *möbler, balkong, byrå, garderob, salong, kostym, mustasch, parfym, glass, sås, choklad, kastrull, balett, ridå, pjäs, journalist, redaktör, roman, migrän, modern*.

Även franskans uttal satte sina spår. Det öppna a-ljud som länge kunnat höras i scenspråket och i stockholmskt överklassspråk är en rest av hovspråket. Det tjocka *l* som var allmänt utbrett i Mellansverige var däremot inte gångbart i salongerna, och rikssvenskans *l* är i dag tunt.

En häcklare av samtidens snobbvanor, inte minst bruket av franska var Olof von Dalin med sin veckotidning ”Den svenska Argus” som började komma ut 1732. Nu införs något nytt i

den svenska prosan; en lättflytande, konverserande stil med många talspråkliga inslag, fjärran från det tunga latinsk-tysk-präglade språket i myndigheternas skrivelser och de lärda utläggningarna. Här läggs grunden till ett svenskt journalistiskt språk.

Dalin visar lätt och raljant på svenska språkets arter och oarter. Hans forna elev Gustav III, som ändå hade franska som hovspråk, ingriper med mera majestätiska metoder och instiftar Svenska Akademien, vars uppgift skall vara att ”arbeta uppå svenska språkets renhet och styrka och höghet”. Akademien ger ut en stavningslära (1801) som radikalt anpassar många franska lånord till svenska: *butelj* (bouteille), *fåtölj* (fauteuil), *kusin* (cousin). Bland dem som inte uppskattade nyordningen var löjtnanterna, som fick se sin prestigestavning *lieutenant* gå förlorad.

Svenska Akademiens ordlista kom ut första gången 1874. Den senaste upplagan (den elfte) publicerades 1986. Ordlistan betraktas som norm för stavning och böjning i svenskan.

*

Utvecklingen av en ledigare skriftprosa fortsätter under 1800-talet i skönlitteratur och press, med tidningar som Lars Johan Hiertas Aftonbladet (1830) och Rudolf Walls Dagens Nyheter (1864), och får mot slutet av seklet en av sina främsta företrädare i August Strindberg.

Lånorden hämtas fortfarande i stor utsträckning från tyskan och franskan. Under århundradets andra hälft blir det nordiska kulturella umgänget särdeles livligt, och från den tiden har vi från danskan och norskan ord som *hänsyn*, *underfundig*, *spydig*, *förälskelse*, *rabalder*.

Engelskan, som hittills flutit in droppvis, med 1700-talsord som *biffstek*, *potatis*, *klubb*, *mobb*, börjar nu öka sitt flöde och ord som *bojkott*, *check*, *jobb*, *sport*, *rekord*, *banta*, *slang*, *smart*, *turist* är några av 1800-talets nyförvärv. Under 1900-talet blir strömmen allt stridare, och efter andra världskriget står dammluckorna öppna.

Engelskan består oss både med rent engelska ord, som *tejp* (anpassat till svenskan) och *know-how* och med internationella lånord, bildade med ordelement från de klassiska språken: *television*, *integrera*. Vetenskapliga avhandlingar avfattades en gång på latin, i dag skrivs de i stor utsträckning på engelska (ofta ganska torftig sådan).

*

1900-talets svenska – vad präglar den? Givetvis de nya orden, lånade som inhemska. Gamla ordbildningssätt lever upp i kortord som *lyft*, *spill*, *frys*, vi fortsätter att skapa vardagsord av ändelsen *-is*, introducerad på 1700-talet: *dagis*, *kändis*. Vi bildar adjektiv med ändelser som *-riktig*, *-vänlig* och *-tålig*: *sittriiktig*, *hudvänlig*, *värmetålig*, vi skapar kortord som *el*, *bil*, *expo*, *gratta*, *sabba*, och bokstavsförkortningar som *LO*, *Ams*. Och vi snickrar ihop ordet *dator*.

Nya begrepp har genom hela vår historia hämtats utifrån. Ändå har svenska språket i stor utsträckning förnyat sig med egna medel. Mängder av våra lånord ser fullkomligt inhemska ut: *livskvalitet* (quality of life), *fiskpinnar* (fish sticks), *ordbehandling* (word processing), *ståuppare* (stand up comedian), *rysare* (thriller), *skogsdöd* (waldsterben), *tredje världen* (le tiers monde) för att ta några exempel från de senaste årtiondena.

År 1906 fick vi en stavningsreform där till exempel *f* i ord som *lif*, *öfre* ändrades till *v* och de är och vi går blev vanligare i skrift än de tidigare formerna *de äro* och *vi gingo* och på 1950-talet var dessa pluralformer bortlagda i nästan all nyskriven text.

Skriftspråkets inflytande på talspråket gör sig hela tiden märkbart. *Hunden*, *grinden* är i dag normaluttal även i informellt språk, inte *hunn*, *grinn*, och man hör alltmer sällan *te* och *ve* för *till* och *vid*. En nyhet är uttalet *åkk* för *och*, som i århundraden har uttalats *å*.

Samtidigt påverkar det informella språket hela tiden skriftspråket och det offentliga språket. Meningsbyggnaden blir enklare, ursprungliga lågspråksord som *tjej* och *kille* har blivit ganska rumsrena.

Myndigheterna har börjat skriva mera begripligt, under inflytande av språkvården. De har också instämt i det allmänna duande som började sprida sig på 1960-70-talet, men som på 80-talet plötsligt fått konkurrens av *ni* i storstadsungdomens språk.

Invandringen har fört in omkring 140 nya språk i landet, och lokalt har blandspråk uppstått bland ungdomar, till exempel den så kallade Rinkebysvenskan. Men invandraspråken är inte, som en gång tyskan, prestigepspråk, och hittills har de inte påverkat svenskan annat än med enskilda ord som *kebab*, *pizza*.

Kommer svenskan att överleva den engelska invasionen? Och kommer den att kunna stå sig under trycket av de stora EG-språken? Det beror på vad vi själva gör med den. Så länge vi själva anser att svenskan skall vara ett språk som allting som rör liv och samhälle, vetenskap och poesi kan uttryckas är det ingen fara, även om vi lånar nyheter från andra språk. Det är ju så svenskan har utvecklats genom historien. Men den dag vi tror att svenska inte räcker till annat än för privat vardagsbruk, då är den illa ute.

Svenska tranbär i fara

Skrivet av Catharina Grünbaum 4 april 2010 i *Dagens Nyheter*

Bredvid mig i baren hänger två brudar som varvar ner efter jobbet eller möjligen upp inför kvällen. ”En sån där med cranberry”, beställer den ena.

”Varför säger du inte tranbär?” undrar väninnan, i vilken språkpölsen plötsligt vaknat. Om det nu inte är äkta nyfikenhet på varför kompiserna använder den engelska benämningen.

”Å, jovisst, men jag är så van ... ” säger beställerskan, och får det att låta som om hon tillbringade sin mesta tid vid de stora bärodlingarna i Nordamerika.

Jag misstänker att hennes bekantskap med bäret i fråga i första hand kommer från flaskan med den engelskspråkiga etiketten, och inget ont i det. Men det är ju tråkigt om det uppväxande släktet inte alls skulle känna till att det finns tranbär på myrar och skärgårdsöar i vårt land, även om det är dess odlade släkting som i dag dyker upp i efterrätter och drinkar. Tranbär är de var de än växer.

Att unga människor möter ord och begrepp på engelska utan att ana att de redan finns på svenska är nu inget att förvånas över. Verkligheten är sådan. Men det är å andra sidan inte förbjudet att försöka ta reda på om företeelsen i fråga kan råka ha en svensk benämning. Jag misstror lätt sakkunskapen hos en förevisare på ett konstmuseum som säger att det verk man betraktar är en *replica*. Ett dubblettexemplar av konstnärens egen hand har i svenskan kallats *replik* i mer än hundra år.

Av och till hör jag också yngre personer tala om sitt /si:vi:/, det vill säga *cv*. Om koncernspråket hos de företag dit de skickar sina platsansökningar är engelska har de kanske fått föreställningen att *cv* är en engelskspråkig förkortning för något som betyder ’meritlista’. Men *curriculum vitae*, ’levnadslopp’, är latin och har använts i svenskan långt innan engelskan blivit svenska akademikers andraspråk.

Vienna, *Cologne* och *Bavaria*, som ibland dyker upp i svenska texter, heter på ort och ställe *Wien*, *Köln* och *Bayern*, och så gör de även på svenska.

ENSKILDA engelska lånord i svenskan brukar inte anses som ett hot, inte ens när de är så många som i dag. Åtskilliga blir dessutom svenska när de fått sätta sig, från tidiga lån som *biff* och *räls* till sena som *dissa*, *sajt* och *mejla*. Oron i dag gäller det som med ett språkpolitiskt ord kallas *domänförlust*, det att hela områden trängs undan av engelskan – som när företag inte längre skriver kundbrev eller information på svenska.

Men visst är det en form av domänförlust när tranbären vigs åt glömskan. Och den dag de svenska krusbären får ge rum åt gooseberries är nog hela fältet förlorat.

Engelskan - den nya svenskan?

Av Marian Radetzki, publicerad i *Dagens Nyheter* 2007-06-28

Den som vill resa, arbeta eller läsa skönlitteratur i vår globaliserade värld kommer inte särskilt långt med bara ärans och hjältarnas språk. Professor Marian Radetzki har ett anspråkslöst förslag. Marian Radetzki är professor i nationalekonomi

Läs senare

Svenska språket har haft en utomordentligt stor betydelse för mitt liv och min utveckling. Jag kom till Sverige som nioårig immigrant från ett krigshärjat Polen. Här skulle jag stanna, det fanns ingen väg tillbaka. I mitt pinsamt dövstumma tillstånd fattade jag ett livsviktigt beslut: Jag måste snabbt som attan lära mig behärska, ja just behärska, mitt nya hemlands språk. Jag insåg till fullo att förmågan att kommunicera med omgivningen var en grundläggande förutsättning för min emotionella och professionella integration med Sverige. Jag har aldrig funnit anledning att ifrågasätta beslutet. Mina kunskaper i svenska har tjänat mig väl.

Ändå kan jag inte avstå från att reflektera över det svenska språkets inneboende egenvärde, när nu dess begränsade utbredning i en alltmer globaliserad värld tvingar de flesta av oss som är svensktalande att förvärva ett världsspråk vid sidan om.

Engelskan har sedan länge varit mitt helt dominerande arbetspråk. I mitt yrke som forskare har jag valt en utpräglad internationell profil. Praktiskt taget all min vetenskapliga produktion har publicerats på engelska. Jag har inga problem att hantera svenska språket, varken muntligt eller skriftligt, i professionella sammanhang. Ändå föredrar jag att jobba på engelska när jag får välja.

1991 fick jag uppdraget att etablera ett forskningsprogram i nationalekonomi vid Luleå tekniska universitet. Jag valde mineraler och energi, mina egna specialiteter, som ämnesfokus. Programmet fick en internationell inriktning, naturligt, eftersom mineralers och energiprodukters ekonomi har en tydligt gränsöverskridande karaktär.

På ett tidigt stadium utfärdade jag en ukas: All vår verksamhet skulle ske på engelska. Samtliga skrifter skulle författas på det språket. Engelskan skulle vara det enda som gällde vid seminarier och föreläsningar. Inga undantag skulle accepteras. Mitt beslut var lätt att motivera. Vi befann oss på ett litet provinsiellt universitet i den civiliserade världens utkant. För att vårt forskningsprogram skulle vinna akademisk trovärdighet, måste vi utsätta oss för internationell granskning. Det skulle inte gå med svenskan som arbetspråk.

Jag höll fast vid beslutet trots livliga protester från fakultet och studenter. Framstående utländska specialister engagerades som lärare. Ett internationellt råd tillsattes för att granska vårt arbete. Doktoranderna sändes i väg för en termin eller två till amerikanska universitet för vidare förkovran. Inget av detta hade varit möjligt om vi inte valt engelska till vårt arbetspråk. Verksamheten har utvecklats framgångsrikt. Nationella utvärderingar placerar Luleås nationalekonomiska forskning högt på rankinglistorna, vilket i betydande grad måste tillskrivas vårt språkval.

Mina personliga och professionella erfarenheter leder mig tillbaka till den kontroversiella frågan: Hur stort är egentligen det svenska språkets egenvärde? Behövs svenskan över huvud

taget? Skulle inte fördelarna överväga massivt om engelskan gjordes till Sveriges huvudspråk i alla väsentliga sammanhang, medan fortsatt odling av det svenska språket överläts åt grupper med särskilt historiskt eller kulturellt intresse för dess bevarande?

I en ekonoms ögon framstår en tänkt övergång till engelska som huvudspråk i Sverige som ett gigantiskt investeringsprojekt. Liksom vid andra investeringar blir det då naturligt att jämföra projektets kostnader med den nytta det avkastar. Kostnaderna uppstår tidigt och blir tidsbegränsade i det aktuella fallet, men den nytta som sedan följer blir permanent, och kommer alla framtida generationer till godo. Vilka kostnader och nyttor är det då fråga om?

Den dominerande kostnaden skulle drabba den övergångsgeneration som växt upp med svenskan som modersmål, men som fick ställa om till engelska som huvudspråk. Det skulle ta tid, hårt arbete och omfattande anpassning. Redan för övergångsgenerationens barn, som växte upp med det nya huvudspråket, skulle dock engelskan bli ett dominerande och naturligt uttrycksmedium, medan alla därpå följande släktled skulle få det nya språket som sitt modersmål. Svårt och slitsamt? Otvivelaktigt ja, men otänkbart och omöjligt? Inte alls! Många stora invandrargrupper har tvingats, och klarat av att ta sig igenom precis en sådan process. Tänk på de stora italienska och polska invandrargrupperna i USA i slutet av 1800-talet, eller de många estländare som landade i Sverige i samband med andra världskriget, och som framgångsrikt och fullständigt anammade det nya språket inom loppet av en generation!

Språkets viktigaste uppgift är att underlätta kommunikation. Och kommunikationerna i den globaliserade världen sker alltmer på engelska. Med rådande ordning tvingas därför majoriteten av svenskarna, generation efter generation, att tillbringa mycket tid och möda, i skolan och senare i livet, för att tillägna sig hjälpliga och oftast ofullständiga kunskaper i engelska. Svenskan är ett litet språkområde, och med svenska språket kommer man inte långt, om man vill resa, läsa översatta skönlitterära opus och prosaiska manualer, eller om man vill jobba i svenskägda multinationella koncerner vilka anammat engelskan som arbetspråk, eller i de allt fler utlandsägda företagen i Sverige.

Den stora grupp svenskar som regelbundet behöver kommunicera med hjälp av engelskan, ett förvärvat andra språk, bär på ett distinkt handikapp jämfört med dem som fått sin verbala uttrycksförmåga på världsspråket tillsammans med modersmjölken. Detta handikapp skulle försvinna om engelskan adopterades som "vårt" språk. Tänk dessutom på de enorma tidsvinster som skulle uppstå om svenskan avskaffades som nationalspråk och ersattes av engelskan, från allra första början! Tänk på de ekonomiska vinsterna om den sparade tiden kunde nyttjas till välfärdsökande arbete eller ytterligare yrkesförkovran!

Svenskar i framstående internationella positioner, Dag Hammarskjöld, Sture Linnér, Hans Blix och Carl Bildt är några exempel, har alla gjort värdefulla insatser för att förhindra konflikter och för att påskynda ekonomisk utveckling i världen. Andra svenskar med potential har hindrats av bristande språkkunskaper från att uppträda på den internationella arenan. Sveriges roll för att främja fred och att bekämpa fattigdom skulle kunna vidgas ofantligt om existerande språkliga barriärer kunde hävas, om alla svenskar hade det dominerande internationella språket som sitt främsta medium för kommunikation.

Bristande förståelse för vad motparten menar är en vanlig orsak till osämja i världen. Sannolikheten talar för att denna konfliktgrund skulle mildras om både vi och dom talade samma språk. Sveriges övergång till engelska som huvudspråk kunde då bli ett litet men

förhoppningsvis mönsterbildande steg mot att vidga rollen för ett nyansrikt och levande världsspråk som hjälpte att rasera det existerande babelstornet.

Visst, språket är inte bara kommunikation. Det är också en viktig kulturbärare, och svenskarna skulle tappa en del av sin kulturella själ, främst då litteraturen, vid övergång till engelska som huvudspråk. Jag är djupt medveten om att förlusten inte kan avhjälpas med översättning av svensk litteratur, eftersom översatta opus regelbundet förlorar sin särprägel. Språkets subtila nyanser blir nästan alltid borttappade vid översättningar. Mot denna förlust måste dock ställas tillträdet genom vidöppna dörrar till den minst lika rika och mångfaldigt större anglosaxiska litteraturen som skulle bli ”vår”, när engelskan väl anammats från barnsben.

Med rådande värderingar är sannolikheten nära noll för att mina funderingar skulle omsättas i en praktisk handlingsplan inom förutsebar framtid. Därför har jag inte ägnat många tankar åt hur en övergång till engelska som huvudspråk i praktiken kunde gå till. Men det är viktigt att påpeka att det svenska språkets fortbestånd sedan länge åtnjuter ett aktivt (jag skulle vilja säga alltmer krampaktigt) stöd från en lång rad offentligt stödda institutioner med Svenska Akademien i spetsen. Kunde det vara så enkelt att språkövergången skulle ske smidigt och med automatik, om globaliseringen bejakades också på språkområdet, och om detta stöd eliminerades? Frågan tål att ställas.

Hela denna essä kommer att betraktas som en hädelse av det traditionalistiska Sverige. ”Riktiga” svenskar får inte ens spekulera längs dessa tankebanor, ty det svenska språket utgör en ovärderlig tillgång, och det är bara krass ekonomism, när denna tillgång ställs mot vinster i sparad tid eller ökad materiell välfärd.

Det fordras en medveten erfarenhet av svetten och mödan för att tillägna sig det svenska språket, en djup men ändå ofullständig integration med det svenska samhället, och en smula svartskalleattityd för att tänka utanför svenskhetens begränsningar. Och även om det kan synas futilt att ens överväga ett så vidlyftigt projekt som att överge nationalspråket, är det samtidigt nyttigt att vidga ramarna och varsebli möjligheterna bortom det tillåtna, eller hur?

Lånord och nyord

Utdrag ur *Språket* av Bengt Sjöstedt och Tomas Jeppsson (s. 355-357), Studentlitteratur, Lund 2011

Olika sätt att låna ord:

1. Direktlån: Orden importeras rakt av som *apartheid*, *baby*, *headset*, *jumbojet*.
2. Begrepp lånas in som
 - översättningslån där orden översätts ordagrant, som *hatkärlek* (från tyskan), *upplaga* (från tyskan), *skinnskalle* (från engelskan).
 - betydelselån där ordens betydelse eller en ny betydelse till ett gammalt ord lånas in, som *huvudvärk* i betydelsen problem (inte min huvudvärk) från engelskan.
3. Konstruktionslån där grammatiska strukturer lånas in, till exempel Kalle's Kafé (inlån av engelsk apostrofgenitiv).
4. Blandlån: *cd-skiva*, *whiteboardpenna*.
5. Pseudolån: När ett nytt begrepp lanseras för en importerad företeelse, som *freestyle* för den bärbara kassetbandspelaren. Det var ett svenskt påhitt. På engelska heter det *walkman*.

Vad ska lånas?

Språkrådets uppgifter är att följa utvecklingen i tal och skrift i svenskan och i de nationella minoritetsspråken samt att ge ut ordböcker, handböcker och andra skrifter. Dessutom ger Språkrådet råd och anvisningar i språkfrågor.

Språkrådet ställer bland annat följande krav på ordlån:

1. Lånordet måste behövas. Det ska fylla en lucka i ordförrådet. Det finns ingen anledning att säga *coach* när vi redan har ordet *tränare*. Varför säga *cash* när vi har *kontant*?
2. Lånordet måste passa ett svenskt uttal. Ord som *blackout*, *joystick* och *equalizer* innehåller språkljud som svenskan saknar. Ord som *sprej* och *tejp* är lätta att anpassa och har ju redan anpassats.
3. Lånordet måste kunna böjas på svenskt vis. Vad heter *milkshake*, *hacker* och *t-shirt* i bestämd form pluralis? Eller *avokado*?
4. Lånordet bör stavas på ett sätt som stämmer med det svenska uttalet. *Tejp* och *tajt* är därför bättre än *tape* och *tight*. Men det är samtidigt svårt att introducera *jos* eller *pejsmejker* när engelskans *juice* och *pacemaker* redan har fått fotfäste. Dock har *gangsters* från 1970-talet bytts mot dagens *gangstrar*, så ibland tar det bara lite tid.

Eftersom många lånord idag kommer in med skrift finns det en tendens att de behåller sina ursprungsformer. En blandimport, där stavningen anpassades efter svenska mönster hade fått dem att smälta in bättre.

Historiskt har vi lånat in ord från många språk. Från grekiska och latin kommer många ord inom vetenskap, religion och juridik. Tyskan påverkade språket i grunden genom många prefix som *anfälla* och *bevara*, och suffix som i *värdighet* och *dyrbar*. Lånen från franskan speglar 1700-talets mode, fåfänga och jakt på status hos överklassen. Engelskans inflytande idag hänger samman med både status och utveckling. Och parallellt har det hela tiden skett en import av ord från andra språk.